

II Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'nde Maraş'a Gönderilmiş Kadın Muhtevalı Şikâyet Hükümlerinin Değerlendirilmesi

(1765-1775)

Ökkeş Küçükdağılkan*

Öz

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından başlayarak kayıt işlemlerine büyük ehemmiyet verdiği bilinmektedir. Devlet bünyesinde gerçekleşmiş her işlem kayıt altına alınmıştır. Bu kayıt işlemlerinin Devlet'in genişlemesine paralel olarak geniş bir alana yayılması Osmanlı Devleti'nde muhtelif muhtevaya sahip defterlerin veyahut dokümanların ortaya çıkmasını elzem kılmıştır. Bu söz konusu defterlerden biri de, muhtevasında çeşitli mevzular hakkında eyaletlere gönderilmiş hükümlerin olduğu ve 1649 yılında Şikâyet Defterlerinin artan şikâyet karşısında yeterli olmamasından mütevellit 1742 yılında küçük bir revizyona uğratarak oluşturulmuş olan Ahkâm Defterleri veyahut Eyâlet Ahkâm Defterleri isimli defterlerdir. Bahsi geçen defterlerden Maraş'a ait ise; altı adet defter bulunmaktadır. Bu defterlerde halkın veyahut yerel yöneticilerin muhtelif konularda şikâyette buldukları hükümler yer almaktadır. Bu söz konusu çalışmada ise; II Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde şikâyette bulunanlar arasından Osmanlı Kadınlarının şikâyetleri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Hükümler Alacak-Verecek, Miras, Darp-Cinâyet ve Nafaka tasnifi ile değerlendirilmiş ve bu hükümlere bağlı olarak akademik etik kaygılar ön planda tutularak çıkarımlar elde edilmiştir. İncelenmiş olan Kadın muhtevalı şikâyet hükümleri II Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'nde 1765-1775 yıllarını ve 1-212 sayfa aralığını kapsamaktadır. Bu hükümler ise; Maraş'a gönderilen hükümlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı'da Kadın, Şikâyet, Ahkâm Defteri, Maraş, Kadın Şikâyetleri.*

* Yüksek Lisans Öğr. , Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı, okkeskd@gmail.com

Evaluation of the Complaints Regarding the Woman Sent to Marash in the Verdicts Register Marash of Number II (1765-1775)

Ökkeş Küçükdağlıkan*

Abstract

It is known that the Ottoman State gave great importance to the registration procedures starting from the foundation years. Every transaction that takes place within the state has been recorded. The spread of these records in a wide area parallel to the expansion of the State has made it unnecessary for the Ottoman State to produce records or documents with various contents. These are the so-called Verdicts Register (Ahkâm Defterleri) or State Verdicts Register (Eyâlet Ahkâm Defterleri) records which were created by a small revision in 1742 due to the fact that the provisions sent to the provinces about various positions were not sufficient in the face of increasing complaints of the Complaint records in 1649. If the bet belongs to Marash in the records; There are six registers. These records contain provisions that people or local administrators complain about on various issues. This is the study in question; An evaluation was made on the complaints of Ottoman Women among those who complained in Marash Verdicts Register (Maraş Ahkâm Defteri) of Number II. The provisions were evaluated with the Claim or Debt, Inheritance, Assault-Felony and Subsistence classification, and conclusions were obtained by keeping the academic ethical concerns on the front line in accordance with these provisions. The examined women complaint provisions cover the years (1765-1775) and 1-212 pages in the Marash Verdicts Register (Maraş Ahkâm Defteri) of number II. These provisions are; They are the sentences to Marash.

Keywords: *Women in the Ottoman Empire, Complaint, Verdicts Register, Marash, Women's Complaints.*

*Master, Kahramanmaraş Sutcu İmam University ,okkeskd@gmail.com

Giriş

Osmanlı Devleti geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasından mütevellit çok çeşitli topluluklarla muhatap olmuş ve bu çeşitli unsurları sorunsuz bir şekilde yönetmeye özen göstermiştir. Bu özen gayesi beraberinde geniş bir müesseseleşmeyi getirmiştir. Kurumsallaşmanın da genişlemeye paralel olarak inkişaf göstermesi devlet işlerinin girift bir hâl almasına sebebiyet vermiştir. Böylelikle tüm bu işlerin tertibi ve tanzimi ihtiyacı ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti ilk dönemlerinden itibaren ehemmiyet gösterdiği devlete ait meselelerin kâğıda geçilmesi işlemini peyderpey geliştirerek Arşivin oluşması yönünde ihtisaslaşmayı sağlamıştır.¹ Bu ihtisaslaşma sonucunda günümüze milyonlarca arşiv vesikası ulaşmış bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren Arşivcilik fikrinin var olduğu ve bu fikir doğrultusunda hareket edilerek ilk dönemlerden itibaren devlet işlerinin kayıt altına alınıp muhafaza edildiği görüşü önde gelen ve alanında ekol olmuş tarihçiler tarafından sürekli ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin arşivindeki belgelerin çoğunun oluşmasında Dîvân-ı Hümâyun'un yeri çok büyüktür. Çünkü bu makam sadece devletin iç-dış meselelerinin görüşüldüğü yer değil aynı zamanda Yüksek Mahkeme fonksiyonunu da gören bir kurumdur. Bu fonksiyonları itibariyle yazışmanın ihtivası ve belge sayısının fazlalığı kaçınılmazdı. Dîvân-ı Hümâyun da idari, iktisadi, askeri meselelerle birlikte dava ve şikâyetler de görülürdü. Bu konularla alakalı görüşülen meseleler kayıt altına alınır ve bizzat Padişah'ın adına hareket etmeleri ile devam ederdi. Sonra bu belgelerin bir sureti arşive kaldırılmak üzere diğer sureti ise söz konusu kurum veyahut kişiye gönderilmek üzere tertip edilirdi. Bu suretlerinin muhafaza edildiği yere Hazine-i Evrak veyahut Hazine Evrakı denilirdi. Defterhâne Hazinesi ismiyle bilinen ve ileride bahsedeceğimiz defterlerin bulunduğu bir yerde mevcuttu. Buradaki belgeler torbalarda, keselerde ve sandıklarda muhafaza edilmiştir.²

İlerleyen yıllarda belgelerin sayısının artması torba ve sandık sayısının da artmalarına neden olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra ilk arşiv Yedikule'de inşa edilmiş daha sonraları ise; At Meydanı'na taşınmış akabinde Topkapı Sarayının inşâsından sonra arşivler Dîvân-ı Hümâyun'un yanında yer almıştır. Burada *Defterhâne Hazinesi*, *Bâb-ı Hümâyun*'un üst kat odaları, *Tomruk Dairesi*, *Çadır Mehterleri Kışlası*, *Sarây-ı Atîk* gibi yerler arşiv odaları olarak görev görmüştür.³

¹Ramazan Günay, "Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkâm Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/17, 2013, Isparta, s.11.

²İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, Ankara, s.76.

³Atilla Çetin, "Osmanlı Arşivciliğine Toplu Bir Bakış", Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XXXIII/2, 1984, Ankara, s. 54-55.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Dîvân-ı Hümâyün, devletin muhtelif konularının görüşüldüğü bir makam olmasından dolayı kaydedilen defterlerin tasnifi yapıp çeşitli isimler altında tutulmaktaydı. Defterlerin ayrı bir ihtiva arz etmesi, konuların çeşitliliğinin fazlalığı her bir defterin ayrı kaydedilme işlemini beraberinde getirmiştir. Bundan ötürü Dîvân-ı Hümâyün'da kaydı tutulan defterler vücuda getirilmiştir. Ahkâm Defterleri veyahut Eyâlet Ahkâm Defterleri de bunlardan biridir.

Bu defterler, Mühimme Defterlerinden ayrılmış defterlerdir. Muhtevasında çeşitli mevzular hakkında eyaletlere gönderilmiş hükümler vardır. 1649 yılında Şikâyet Defterlerinin artan şikâyet karşısında yeterli olmamasından mütevellit 1742 yılında bu Şikâyet Defterleri eyâletlere ayrılmıştır.⁴

Ahkâm defterlerinin içerisinde bulunan hükümler çeşitli konularda ki şikâyetleri içermektedir. Bu şikâyetler yerel yöneticiler tarafından yapılacağı gibi reyadan bireysel veyahut toplu şekilde de yapılmaktaydı. Şikâyet hakkına sahip olanlardan biri de Osmanlı Kadınları idi. Özellikle alacak-verecek⁵, miras⁶, darp-cinayet⁷veyahut nafaka⁸ konularında kadınların şikâyetlerini Ahkâm Defterlerinde görmekteyiz. Bu şikâyetlerin varlığı Osmanlı'nın içtimai yapısı hakkında bazı yorumlar yapılmasını araştırmacılara sunmaktadır. Özellikle Kadının Osmanlı Devleti'nde şikâyet hakkının olması ve kendi durumunu izah edebileceği bir hukuki alan bulması muhtelif müsteşriklerin Osmanlı araştırmalarında ki önyargılarına cevap niteliği taşımaktadır. Bu belgeler ana kaynak niteliği taşımasından dolayı bize en sarîh bilgileri sunmaktadır. Maraş'ın II Numaralı Defterinde bulunan hükümlerde ise; Kadın şikâyetleri yer almaktadır. Bu çalışmada hükümlerin değerlendirilmesi yapıldıktan sonra hükümlerin transkripsiyonuna ve özetlerine yer vereceğiz.

Yukarıda kısaca tanımını yapmış olduğumuz Ahkâm Defterlerine geniş anlamda bir bakmak konumuz itibariyle yararlı olacaktır. Ahkâm olarak adlandırılan bu defterlerde Merkezden eyâlete veyahut taşraya gönderilmiş hükümler bulunmaktadır. Bu meyanda Ahkâm kelimesi hüküm kelimesinin çoğulu olup Arapça menşeli bir sözcüktür.Hüküm “düzeltmek, karar vermek, ilim, derin anlayış, siyasi hâkimiyet, karar ve yargı” anlamlarına gelmekle birlikte ayrıca hükümdar buyrukları içinde kullanılmıştır.⁹ Ahkâm ise yukarıda bahsettiğimiz üzere “Hüküm” kelimesinin çoğulu olup muayyen bir konu hakkında konulmuş bulunan kaidelerin bütününe ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁰ Bu ifadeyi karşılamasından ötürü olmalıdır ki defterlere Ahkâm başlığı uygun görülmüştür.

⁴Saliha Okur Gümrükçüoğlu, “Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Teb'asının Şikâyetleri”, AUHFD, LXI/1, 2012, Ankara, s.177-178.

⁵BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 37/4.

⁶BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 114/2.

⁷BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 164/2.

⁸BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 34/3.

⁹İlyas Üzüm, “Hüküm”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVIII, 1998, Ankara, s.464.

¹⁰Ahmet Özel, “Ahkâm”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, 1988, Ankara, s.550.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Bu defterlerde tıpkı Mühimme gibi Beylikçi Kalemi tarafından hazırlandığı için her iki defterde kayıt düzeni bakımından benzerlik göstermektedir. Şikâyet defterleri Başbakanlık Osmanlı Arşivinde “Atik Şikâyet Defterleri” adıyla ve A.DVNS.ŞKT.d koduyla kayıtlıdır ve m.1649-1837 (h.1059-1253) yılları arasını kapsamaktadır ve 213 adettir.¹¹ Sonraki dönemlerde merkezi otoritenin zayıflaması ile beraber şikâyet oranlarında yükselme görülmüş ve buna paralel olarak şikâyet kalemlerinde iş yükü artmıştır.

Bu artış gösteren şikâyetler için çözüm sürecini kısaltma ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu amaç ile her eyalet için müstakil bir defter oluşturulmuş ve merkeze gelen şikâyetlerin çözümleri bu defterlere kaydedilmeye başlamıştır. Böylelikle yaklaşık olarak XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yani 1742 yılı itibariyle Dîvân-ı Hümâyun da halkın şikâyetlerinin görülmesinden sonra alınan kararların birer suretinin farklı bölgelere ait defterlere kaydedilmesiyle Ahkâm Defterleri veyahut Eyâlet Ahkâm Defterleri ortaya çıkmıştır. Yukarıda zikr etmiş olduğumuz menfi durumlardan dolayı bu düzenlemeyi dönemin Reîs-ül Küttâbı Ragıp Efendi (Koca Ragıp Paşa) yapmıştır. Bu düzenleme ile mahalli meselelere daha hızlı şekilde müdahale edebilme imkânı doğmuştur.¹² Arşivde Ahkâm Defterleri başlığı altında ki tasnifte muhtelif eyâletler adına düzenlenmiş kayıtlar yer almaktadır.¹³

Şikâyetlerin yoğun olarak arazi, bağ-bahçe, han ve mera yeri anlaşmazlığı, alacak-verecek davaları, arazi sulama, seyyidlerin vergi şikâyetleri, miras ve mirasçılar arasındaki anlaşmazlık, tevhîh ile ilgili hususlar, esnaf şikâyetleri, kanuna aykırı olarak istenen vergiler ile ilgili sorunlar, mal ve eşyanın haksız yere gaspı, eşkiyalık faaliyetleri, halka zorbalığın engellenmesi gibi konular etrafında kaydedildiği görülmektedir. Bu şikâyetler genelde iki usulde sunuluyordu. Birincisi; kişi bizzat kendisi merkeze giderek söz konusu şikâyetini sunuyordu. İkincisi; kişi veyahut kişiler arz/arz-ı hâl/arzuhal göndermek suretiyle şikâyetlerini sunuyorlardı.¹⁴ Şikâyette bulunanlar ise bazen ahaliden bir kişi veyahut ahaliden belli bir zümre, tüccar taifesi, tımar sakinleri, kadınlar, gayri müslimler, kadın-erkek fark etmeksizin şikâyet hakkına sahip olan herkeşti.¹⁵ Ayrıca bu defterlere baktığımızda öncelikle şikâyet defterlerine göre daha dar ve uzun olduğunu görmekteyiz. Kapak kısmında ise; nereye ait olduğunu gösteren yazı mevcuttur.¹⁶ Defterin içerisinde bulunan kayıtların ne zamana ait

¹¹ Nahide Şimşir, “Ahkâm Defterlerinin Tarihi Kıymeti ve 107 No’lu Anadolu Ahkâm Defteri’ndeki İzmir İle İlgili Hükümler”, E.Ü. Tarih İncelemeleri Dergisi, IX/9, 1994, İzmir, s.359.

¹²M. Feridun Emecen, “Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mirî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, III/5, 2005, İstanbul, s.18-19.

¹³Adana (9 adet), Anadolu (186 adet), Bosna (9 adet), Cezayir-i Bahr-i Sefid / Adalar ve Rakka (25 adet), Diyarbakır (9 adet), Erzurum (19 adet), Halep (9 adet), İstanbul (26 adet), Karaman (39 adet), Maraş (6 adet), Mora (21 adet), Özü-Silistre (49 adet), Rumeli (85 adet), Sivas (36 adet), Şam (9 adet) ve Trabzon (8 adet).

¹⁴Ramazan Günay, “Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkâm Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/17, 2013, Isparta, s.21-22.

¹⁵Halil İnalçık, “Şikâyet Hakkı: ‘Arz-i hâl ve ‘Arz-i Mahzar’lar”, Osmanlı Araştırmaları, VI/7-8, 1988, İstanbul, s.35.

¹⁶Şimşir, a.g.m., s.360.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

olduğunu ise kayıtların sonunda onlu sisteme göre (evâil, evâsıt, evâhir) yazılmış olan ay ve yıl belirtilerek kaydedilmiş olan tarihlerden anlamaktayız.¹⁷

Ahkâm defterlerinin Osmanlı Devleti'nde, Dîvân-ı Hümâyun'da tutulan kayıtlarda kullanılan bir yazı türü olan *divanî* yazı ile yazıldığı görülmektedir. Divanî yazı, İran kökenli bir yazı çeşidi olmasına rağmen Osmanlı Devletinin de resmi yazışmalarda kullanılmak üzere geliştirilen bir yazı türüdür. “Divana mahsus” anlamına gelen bu yazı türü sadece divanda yazıldığı için bu adı almıştır. Dîvân-ı Hümâyun'da tutulan kayıtların tamamı bu yazı türü ile yazılmıştır.¹⁸ II Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde söz konusu sayfa ve tarih aralığında Maraş'a gönderilen hükümlerin şikâyette bulunanları arasında yer alan Kadın şikâyetlerine değinmeden önce kısaca Osmanlı Devleti'nde Kadın'ın yeri ile ilgili bilgi vermekte fayda vardır.

1. Osmanlı Devleti'nde Kadın Anlayışına Kısa Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nde Kadın anlayışı dönemsel farklılıklar göstermektedir. Bu durumun temelinde Osmanlı Devleti'nin altı asır gibi bir zaman diliminde hüküm sürmüş olmasının etkisi olabilir. Çünkü bu zaman aralığında sadece Osmanlı'da değil evrensel anlamda Kadın anlayışı veyahut Kadın'a bakış değişiklikler arz etmiştir. Kadın anlayışının değişiklik göstermesinin nedenleri ise çok yönlülük arz etmektedir. Kadın'ın Statüsünü ve Kadın anlayışını dini, siyasi, iktisadi, içtimai ve kültürel unsurlar etkilemiştir. Evrensel anlamda dönemsel değişikliklere maruz kalan Kadın anlayışı Türk Tarihinde ve Osmanlı Tarihinde dönemsel farklılıklar içerir. İslamiyet Öncesi Orta Asya coğrafyasında ki Kadın anlayışı ile Osmanlıda ki Kadın anlayışı buna örnek gösterilebilir. Bu farklılığın zuhur etmesine sebep olan unsurlardan birçoğunu burada sayabiliriz fakat konumuzun asıl gayesinden sapmamak adına bunlardan temel olanlarından bahsetmek kâfi olacaktır.

Bu farklılıkta ki temel unsurlardan birisi Türklerin kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmeleri, diğeri ise Göçebe yaşam tarzından yerleşik yaşam tarzına geçmeleridir. Özellikle İslamiyet'in kabulü esnasında etkileşim içerisinde oldukları İran ve Arap toplumundan kendi bünyelerine aldıkları kadın anlayışları farklılığın mihenk taşını oluşturmaktadır diyebiliriz. Osmanlı devleti gerek İslamiyet'in gerekleri doğrultusunda gerekse de etkileşim içerisinde bulunduğu toplumların etkisi doğrultusunda ataerkil bir toplumsal örgütlenme gerçekleştirmiştir. Kadına bakış açısı da bu şekilde gelişme göstermiştir. Osmanlı Devleti her ne kadar kuruluş yıllarında Kadının toplum içerisinde ki yerine pek müdahale de bulunmasa da -en azından sonraki dönemlerine binaen- yönetimin değişimi ile birlikte kadına bakışın da değiştiğini görmekteyiz. Örneğin Kanuni döneminde kadınların çamaşırhane işletmelerine

¹⁷Günay, a.g.m., s.17.

¹⁸ Ali Alparslan, “Divanî”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IX, (1994), Ankara, s. 445-446; Mübahat S. Kütükoğlu, Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 1994, İstanbul, s.61.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

izin verilirken, III. Selim döneminde izin verilmemesi yönetim değişikçe anlayışın değiştiğine iyi bir numune olarak gösterilebilir.¹⁹ Bu aynı zamanda içinde bulunulan çağın evrensel perspektifi ve Osmanlı toplumunun muhtelif unsurlarının geri planı ile ilgili. Osmanlı'da ki Kadın gerek yerli tarihçilerimiz için gerekse müsteşrikler için çalışılan bir konu olmuştur. Konu her ne kadar aynı olsa da bakış açıları ve işleyiş tarzları birbirinden farklı olmuştur. Oryantalistler kadın'ı eve hapsederek hiçbir faaliyette bulunmasına izin vermezken yerel anlamda ortaya çıkartılmış ve belgelerle desteklenmiş çalışmaların çoğunda ise Kadın içtimai ve iktisadi anlamda faal gösterilmiştir. Genel anlamda ise Osmanlı Kadını ne hapsedilmiş bir obje ne de her alanda ki eşitliği ile özgürdür.

Osmanlı Devletinde temelde İslam hukuku geçerli olduğundan kadının statüsü de İslam hukukuna göre belirlenmiştir. Hukuk düzeni şeriat ile sağlandığından dolayı Kur'an hükümleri belirleyici olmuştur. Bunun sonucunda ise; miras olayında Kadın hısımlık durumuna göre erkeğe oranla yarım, dörtte bir, yedide bir veya sekizde bir miras payı alırdı, çok eşlilik, evlenme boşanma gibi konularda kadının söz hakkı aza indirgenmişti, bir çocuğun annesi, babasının ölümünden sonra bile çocuğunun velisi olamazdı, Mahkemedeki tanıklık durumunda ancak iki kadın bir erkeğin yerini tutabilirdi gibi kaideler kadının statüsünü belirlemiştir.²⁰ Yalnız bu saydıklarımızın yanında, Osmanlı da hem genelde hem de Konya üzerine yapılan bir çalışmada çok kadınla evlilik oranının % 10'un üstüne çıkmadığını, *Tefviz-i talâk* olarak bilinen ve boşanma hakkının kocası tarafından zevcesine verilen bir boşanma alternatifinin olduğunu, dahası boşanmanın karşılıklı yani muhâla şeklinde de görüldüğünü ifade etmek gerekir.²¹

Osmanlı Kadını ayrıca iktisadi anlamda bazı girişimler içerisinde görmekteyiz. Mülk edinmeleri ve mülkleri işlettiklerini muhtelif kaynaklardan öğrenmekteyiz. Hatta kadının izni olmadan kocası, oğlu ya da babası kadının malını satamaz, kiralayamaz veyahut kullanamazdı. Bu gibi durumların yaşanması halinde kadının şikâyet hakkı mevcuttur. Ayrıca kadınlar borç para alıp, borç para verebilirdi.²² Bu izahlar aslında konunun o kadar iç karartıcı olmadığını göstermektedir. Hareketsiz ve tamamen durağan bir Kadın profili ile karşılaşmamaktayız. Modern Dünyamıza göre gayet asgari bir hak olarak görülebilir fakat söz konusu dönem için çağdaşları ile birlikte değerlendirildiğinde makul karşılanabilir.

¹⁹Sibel Dulum, Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, Eskişehir, s.15.

²⁰Saadet Tekin, "Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri", Tarih Araştırmaları Dergisi, XXIX/47, 2010, Ankara, s.86.

²¹İbrahim Solak-Zeynep Uysal, "Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)", Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (06-08 Mayıs 2016), Sempozyum Bildirisi Kitabı, 2016, Konya, s.995-996.

²²Suraiya Faroqhi, Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak, Çev. Gül Çağalı Güven&Özgür Türesay, Yapı Kredi Yayınları, 2003, İstanbul, s.222.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Hukuki anlamda ise kadınların erkekler gibi haklara sahip olduğu görülmektedir. Mahkemeler zimmilere, gayrimüslimlere ve erkekler için olduğu gibi kadınlara da açıktır. Yalnız mahkemede bir erkek şahidin iki kadın şahide eşit tutulması kadınların şahit olarak mahkemede görülmesini daha az rastlanır hale getirmiştir.²³ Halil İnalçık bir çalışmasının içerisinde şikâyetle bulunanlar listesine kadınları da ekleyerek diğer şikâyetle bulunanlar ile eşit şartlarda ve haklarda şikâyet haklarının olduğunu ifade etmiştir.²⁴

2. Maraş Ahkâm Defterleri ve II Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'nde Maraş'a Gönderilmiş Kadın İhtivalı Şikâyet Hükümleri

Şikâyet defterlerinden ve bu defterlerden müstakil bir defter olarak ortaya çıkan Eyalet Ahkâm Defterlerinden yukarıda bahsetmiştik. Bu Eyalet Ahkâm Defterlerinin nerelerde tutulduğunu, sayısını ve hangi tarihleri kapsadığını ifade etmiştik. Bu Eyalet Ahkâm Defterlerinden birisi de Maraş Ahkâm Defterleridir. 2010 yılında yayımlanmış olan “Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi” başlıklı çalışmadan Maraş'a ait kaç adet Ahkâm Defteri bulunduğunu ve bunların hangi yılları kapsadığını öğrenmekteyiz. Bu söz konusu çalışmada 6 adet Maraş Ahkâm Defteri'nin olduğu ifade edilmekle birlikte tarih aralıkları ise tablo şeklinde aşağıda gösterildiği gibi araştırıcısına veyahut okuyucusuna sunulmuştur.

Tablo 1. Maraş Ahkâm Defterleri²⁵

Katalog No	Sıra No	DEFTERİN ADI	TARİH		Sayfa Adedi	Katalog Tertibi
			Hicrî	Milâdî		
989	1	Maraş	C.1155 – Ş.1164	1742-1751	297	Kronolojik Fihrist
	2		R.1178 – N.1196	1765-1782	423	
	3		Ş.1196 – R.1229	1782-1814	310	
	4		Ş.1228 – Za.1249	1813-1834	128	
	5		Za.1249 –Z.1277	1834-1861	167	

²³Haim Gerber, “Social and Economic Position of Women in the an Otoman City, Bursa, 1600-1700”, IJMES, XII/3 ,1980, Cambridge, p.233.

²⁴İnalçık, a.g.m., s.34-35.

²⁵Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 108, 2010, İstanbul, s. 34.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

	6		M.1278 – C.1294	1861-1877	278	

Bu bahsi geçen Maraş Ahkâm defterlerinden 5tanesi için yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Cengiz Özveri tarafından 2004 yılında "1813-1834 Yılları Arasını Kapsayan IV Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'nde Maraş Kadılığı'na Gönderilen Hükümler" başlığı altında yapılmış olan çalışmadır. Akabinde Yasin Kozak tarafından 2005 yılında "V ve VI Numaralı Maraş Ahkâm Defterlerinde Maraş'a Gönderilen Hükümler" başlığı altındaki çalışmayı görmekteyiz. Daha sonra bu iki çalışmayı Esra Paköz tarafından 2014 yılında "I Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde Malatya'ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi" başlıklı çalışma, Ömer Dursun tarafından 2016 yılında "II Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'nde Malatya'ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (1765-1781)" ve Ömür Yanar tarafından 2016 yılında "I Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde, Adıyaman (Hisn-ı Mansur, Behisni, Kâhta, Gerger, Samsad)'a Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi" başlığı altında ki üç çalışma takip etmiştir. Bahsi geçen 5 çalışma da yayımlanmamış yüksek lisans tez çalışmalarıdır. Yukarıda adı geçen çalışmalar ihtivasında hüküm transkriptlerini, hüküm özetlerini ve hüküm muhtevalarının değerlendirmesini içermektedir.

II Numaralı Maraş Ahkâm Defteri ise; Başbakanlık Osmanlı Arşivinde A.DVNS.AHK.ME.d kodu ile 989 sayılı katalog numarasında yer almaktadır. Bu defter h.1178 – 1196 h./ m.1765-1782 tarihleri arasında kapsamaktadır. Defter toplamda 423 sayfa sayısı ile Maraş Ahkâm Defterleri arasında en fazla sayfa sayısına sahip olan defterdir. Bu çalışma 1-212 sayfa aralığında bulunan ve Maraş'a gönderilen hükümleri içermektedir. 1-212 sayfa aralığında ki tarih aralığını ise h.1178-1189 h. / m.1765-1775 olarak ifade edebiliriz. Ancak sayfa 45 ile sayfa 66 arası eksik durumdadır. Bu eksikliğe rağmen sayfa 45 de bulunan hükme atılan tarih ile sayfa 66 da bulunan hükme atılan tarihin ay ve yıl olarak aynı olduğunu ve defterde bulunan tarih kronolojik sıralamasının bozukluğa uğramadan devam ettiğini görmekteyiz. Bu hatanın muhtemelen yanlış numaralandırmaktan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bu sayfa aralığında ve bu yıllar arasında bulunan Maraş'a gönderilen hüküm sayısı ise 282'dir. Bu 282 hüküm sadece Maraş'a değil bazen muhtelif kazalara ve eyaletlere de gönderilmiştir. Genel olarak hükümler Ahkâm defterlerine kaydedilirken giriş bölümünde haksızlığa uğramış ya da davacı olan tarafı belirtmek için "...kimesne gelüb hilâf-ı şer'-i şerîf kimesneye vaz'u ta'addileri olmayub ve üzerlerine şer'an bir nesne sâbit olmuş degil ..." ya da "...kendü hallerinde olub hilâf-ı şer'-i şerîf kimesneye vaz'u ta'addileri olmayub ve üzerlerine dahi şer'an bir nesne sâbit olmuş değil iken..." gibi stereotip ifadeler kullanılmıştır. Yine eşkıyalar ve gasıplar için "...kendü hallerinde olmadıklarından..." gibi ifadeler kullanılmıştır. Şikâyetlerin değerlendirilmesi yapıldıktan sonra ise "...şer'le görülüb

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

hilâf-ı şer'-i şerîf ve bi-ğayrı hakkın aldığı... alıvirilüb icrâ-yı şer' ve ihkâk-ı hakk olunmak...” veya “...*gasb eylediği... alıvirilüb ihkâk-ı hakk olunmak bâbında...*” gibi ifadeler ile şikâyete konu olan mesele hakkında kanunlar çerçevesinde çözüm getirilmesi vurgulanmıştır. Hükümler divanî yazı stili ile yazılmış olup hükümlerin yazıldığı tarih aralığında Osmanlı Devletinde III. Mustafa ve I. Abdülhamid devirleri yaşanmaktadır.²⁶

Yukarıda II Numaralı Maraş Ahkâm Defterine genel bir bakış açısını yansıtmaya çalıştık. Şimdi ise II Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde 1-212 sayfa aralığında yer alan ve Maraş'a gönderilen hükümlerden Kadınlar ile ilgili olan hükümlere bakabiliriz. Söz konusu sayfa aralığında Maraş'a gönderilen Kadın muhtevalı hüküm sayısı 14 adettir. Aşağıdaki tabloda 14 hükmün kategori bölümünde konu içeriğine, hüküm sayısı bölümünde kaç adet olduğuna, referans bölümünde sayfa numarasına ve sayfada kaçınıcı hüküm olduğuna miladi tarihi ile birlikte yer verilmiştir.

Tablo 2. Kadın Muhtevalı Hükümlerin Konu Dağılımı ve Tarihsel Süreci²⁷

Kategori	Hüküm Sayısı	Referans
Alacak-Verecek	6	37/4 (m.1765), 80/2 (m.1765), 90/2 (m.1766), 184/5(m.1774), 201/3(m.1775), 205/1(m.1775).
Miras	5	34/2 (m.1765), 112/3 (belge yarım ve tarih yok), 114/2(m.1766), 127/2(m.1767), 166/5(m.1768).
Darp-Cinâyet	2	131-2/2(m.1767), 164/2(m.1768).
Nafaka	1	34/3 (m.1765).

Yukarıda ki hükümlerin muhtevalarında yaşanmış ve kaydı tutulmuş olan olayların değerlendirilmesine geçebiliriz. Hükümleri yukarıda tabloda belirtilen şekilde *Alacak-Verecek*, *Miras*, *Darp-Cinayet* ve *Nafaka* başlıkları adı altında değerlendirmeye çalışacağız.

2.1. Alacak-Verecek İle İlgili Hükümler

Borç alıp verme işlemi Osmanlı toplumunda varlığıyla bir gerçek olduğu kadar şikâyet defterlerinde de şikâyet edilen konular arasında fazlaca yer almaktadır. *Alacak-Verecek*

²⁶Söz konusu dönem için bkz. Fikret Sarıcaoğlu, Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789), Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları, 2001, İstanbul.

²⁷BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

başlığı altında incelediğimiz borç sorunlarında başat bir şekilde erkekleri görür iken kadınlarında bu konu ile ilgili şikâyetlerde bulduklarını görmekteyiz. Daha önce yukarıda kadınların borç alıp verme haklarının olduklarını ifade etmiştik. Söz konusu II Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde de Kadınlarla ilgili alacak-verecek anlamında şikâyetler mevcuttur. Bir hükümde Maraş sakinlerinden olan Fatma isimli şahısın Hüseyin Efendi isimli şahıstan bir miktar alacağı olduğunu (belgede borcun miktarı belirtilmemiştir) fakat borçlu şahısın vefat etmesinden mütevellit söz konusu borcun oğulları Mehmed ve Ali isimli şahıslara geçtiğini ancak bunlarında borcu ödeme sevdasında olmadıklarını şikâyette bulunduğunu görmekteyiz. Kadının iktisadi ve içtimai hayat içerisindeki yerini canlı bir şekilde sürdürdüğüne kanıt olan bu hüküm bir bakıma Osmanlı da Kadın'ı statik bir kalıba sığdıran yaklaşımlara karşı bir cevap niteliği taşıyabilir.²⁸ Bu şikâyetin karşısında m.1765 yılı Ekim ayının ortalarında, Maraş Valisine ve Maraş Naibine hitaben, vefat eden şahsın oğullarından söz konusu borcun tahsili ve olayın mahalde şer'an görülmesi yönünde hüküm verilmiştir.²⁹

Bazen hükümlerde şikâyet eden Kadın'ı tek olarak değil yanında ek olarak şikâyet eden erkeklerle birlikte görmekteyiz. Rahime isimli şahıs ile Mustafa ve Mehmet isimli şahısların şikâyette buldukları hüküm buna örnek teşkil etmektedir. Yukarıda adı geçen şahıslar kendilerine miras bırakan ve Saray-ı Hümayunda Orta Kapı da Bölükbaşı³⁰ görevini icra eden Hacı İsmail isimli şahısın Maraş sakinlerinden hâlâ Muhzırbaşı³¹ görevinde olan İbrahim isimli şahısın zimmetinde 435 kuruş alacağı varken vefat ettiğini, alacak hakkının kendilerine geçmesinden mütevellit söz konusu borcu talep ettiklerinde muhalefet ve bahane ile karşılaştıklarını şikâyette buldukları hükümdür. Mehterler kethüdası Ahmet Ağa isimli şahısı ise vekil tayin ettiklerini ayrıca hükümde belirtmişlerdir. Burada şikâyette bulunan Mustafa ve Mehmet isimli şahısların Rahime ile akraba oldukları yorumunu doğal olarak çıkartabiliyoruz. m.1765 yılı Mayıs ayının sonlarında, Maraş Eyaleti iltizamı Adana Valisi vezire ve Maraş Kazası Naibine hitaben, müteveffadan müntakil zimmetinde kalan söz konusu borcun tamamen alınması ve vekile tahsili yönünde hüküm verilmiştir.³²

²⁸Ülkü Yancı, "Batılıların Gözünde Osmanlı Kadını İmajı Üzerine Bir Değerlendirme", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, III/23, 2016, İstanbul, s. 383.

²⁹BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 37/4.

³⁰Osmanlılar devrinde belli hizmet sahiplerinin teşkil ettikleri birliklere Bölük ismi verilirdi. Bunların en önemlisi ise Yeniçeri Ocağındaki Ağabölükleri'dir. Bundan sonra Kapıkulu Süvari Ocaklarındaki bölükler gelir. Bölük Kumandanlarına Bölükbaşı denirdi. Ağa bölükbaşları atlı olup Kanuni devrinde gündelikleri 9 akçe iken sonraları 12 akçeye kadar çıkmıştır. Timara çıkarlar ise ilk zamanlar sekiz bin, sonraları onbeş bin Akçe Dirlük verilirdi. Başlıkları Börk olmayıp tepesi öne eğik ve kıymetli taşlarsa süslü Keçe külâhtı. Buna süpürge sorguç takarlardı. Dolamalarının üstüne göğsünden boğazına kadar düğmeli, alt tarafı açık, pek geniş yenli, yine geniş ve devrik yakalı, yanlarında cep gibi yırtmaçları bulunan ipek mintan, ayaklarına zarif koççalı ayakkabı giyerlerdi. Bölükbaşlarının en kıdemlisine Başbölükbaşı denirdi. Bk. Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lügatı, Enderun Kitabevi, 1986, İstanbul, s.57.

³¹Şeriat mahkemelerinde mübâşir hizmetini gören kimse. Bk. Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, 2008, Ankara, s.676.

³²BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 80/2.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Yukarıdaki söz konusu hükümde şikâyette bulunan şahısların bahsi geçen miktarı tahsili noktasında vekil eyledikleri şahsa verilmesini ifade ettiklerini görmüştük. Yine uzakta mesken eden biri olan Âişe isimli şahısta kardeşi Hacı Eyüp Ağa isimli şahsın Hısn-ı Mansur sakinlerinden Hacı Gafur isimli şahıstan alacağı olduğunu, fakat bu şahsın vefatından dolayı borcun intikal ettiği oğlu Seyyid Mehmet ve kızları Zahide, Hamide, Emine ve Zevcesi Âişe isimli şahıslardan talep edildiğini, ancak bunlarında çeşitli bahaneler ile borcu ödeme sevdasında olmadıklarını şikâyette bulunmuştur. Hükümde Hacı Osman isimli şahsı bu alacak hakkına vekil tayin ettiğini belirtmiştir. Bu durum Kadın'ın erkek kardeşinin vefat etmesi durumunda müteveffa kardeşinin alacağını şikâyet yolu ile talep edebileceğini bizlere göstermektedir. m.1766 yılı Temmuz ayının sonlarında Maraş mutasarrıfına ve Hısn-ı Mansur Valisine hitaben, müteveffa Hacı Gafur'un zimmetinde olan söz konusu borcun varislerinden tahsili ve herhangi bir menfi müdahaleye mahal verilmemesi yönünde hüküm verilmiştir.³³

Kadınların bu şikâyet haklarını kullanmaları bizim bazı çıkarımlar yaparak onların muhtelif haklara da sahip olduğu yorumunu yapmamıza vesile olmaktadır. Örneğin; m.1774 yılı Eylül ayının ortalarında, Maraş Valisi'ne ve Ayıntab Kazası Naibi'ne hitaben yazılan hükümde Rahime isimli şahsın amcası Hacı Abdullah isimli şahıs ile Ayıntab Kasabasında bulunan mülk, emlak ve mallara ortak mutasarrıf olduklarını öğrenerek Kadın'ın bir tasarrufa veyahut mülke ortak olabileceği çıkarımını kolaylıkla yapabiliyoruz. Şöyle ki bu hükümde Rahime isimli şahıs amcası Hacı Abdullah isimli şahıs ile Ayıntab Kasabasının da bulunan mülk, emlak ve mallara ortak mutasarrıf iken bu söz konusu ortak olunan mallar taksim edilmeksizin amcası Hacı Abdullah isimli şahıs vefat etmiştir. Bunun üzerine amcasının oğlu Abdullah'tan kendisine ait olan hisseyi istediğinde amcaoğlunun söz konusu malların babasından kendisine kaldığını söyleyerek hissesini vermekte zorluk çıkarttığını şikâyette bulunmuştur. Burada Kadın'ın aktif bir şekilde hem iktisadi-içtimai anlamda hem de hukuki anlamda faal olduğu görülmektedir. Sonuç olarak hüküm olayın mahalde şer'an görülmesi ve şikâyette bulunan şahsın hakkı olan hisselerin verilmesi yönünde kayıt altına alınmıştır.³⁴

Bir başka hükümde ise; erkek ile kadının bir arada şikâyette bulunabildiğini görmekteyiz. Muhammed, Eyüp ve Mehtab isimli şahısların adı geçen Muhammed'in babası ve yine adı geçen Mehtab'ın zevci olan Şeyh Mustafa Efendi oğlu Halil Efendi demekle bilinen şahsın Maraş Kasabası sakilerinden İsmail Efendi demekle bilinen şahsın zimmetinde 74.975 kuruş alacağı varken vefat etmesi üzerine alacak haklarının kendilerine geçtiğini ve Eyüp isimli şahsında özel olarak 999 kuruş *Cihet-i Kefalet*den ve 777 kuruş *Karzi Şer'*iden cem'an 1.776 kuruş alacağını talep etmesine rağmen borçlunun bahsi geçen borçları ödeme sevdasında olmamasını ve zorluk çıkarmasını şikayette buldukları hükümdür. Yalnız bu hükümde şikâyette bulunan üç kişi den ikisi olan Muhammed ve Mehtab anne-oğul'dur. Muhammed, babasından Mehtap ise zevcinden kendisine intikal eden borcu alacaklısı olan İsmail Efendiden talep ederken Eyüp isimli şahsın bu iki şikâyette bulunan şahsa akraba

³³BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 90/2.

³⁴BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 184/5.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

yakınlığı bilinmemekle beraber onunda özel anlamda kendine bu şahsın borcunun olduğunu ve söz konusu borcunu talep ettiğini görmekteyiz. Böylelikle bir hükümde şikâyetle bulunulan kişi ile ilgili sorunu olan gayri kişilerinde hükme dâhil edilmesi mümkün olabiliyor çıkarımına ulaşabiliriz. Bu şikâyetin çözümü noktasında, m.1775 yılı mart ayının sonlarında, Maraş Valisi vezire ve Maraş Naibine hitaben, tayin olunan mübaşir marifetiyle bahsi geçen olayın kanun gereğince görülmesi yönünde hüküm verilmiştir.³⁵

Şimdi değerlendirmeye alacağımız hükümde ki şikâyet edenler, şikâyet edilen konu ve kişiler 201/3 kodu ile referansını belirttiğimiz hükmün ihtivasındakiler ile aynı kişiler ve aynı olaydır. Yalnızca bazı bilgiler doğal olarak değişmiştir. Çünkü 201/3 kodu ile referansını belirttiğimiz hüküm ile bu hüküm arasında yaklaşık iki ay gibi bir zaman dilimi vardır. 201/3 kodu ile referans ettiğimiz hüküm 1775 yılı Mart Ayının sonlarında kayıt altına alınmış iken bu hüküm 1775 yılı Mayıs ayında kayıt altına alınmıştır. Bu değerlendirmeye aldığımız söz konusu hükme göre yine Muhammed, Eyüp ve Mehtab isimli şahısların adı geçen Muhammed'in babası ve yine adı geçen Mehtab'ın zevci olan Şeyh Mustafa Efendi oğlu Halil Efendi demekle bilinen şahsın Maraş Kasabası sakinlerinden İsmail Efendi demekle bilinen şahsın zimmetinde 4.977 kuruş alacağı varken vefat etmesi üzerine alacak haklarının kendilerine geçtiğini talep ettiklerinde ise vermekte bahaneler ürettiğini şikâyetle bulunmuşlardır. Ve yine Eyüp isimli şahsında özel olarak 999 kuruş *Cihet-i Kefalet*den ve 777kuruş *Karz-ı Şer'i* den cem'an 1.776 kuruş alacağı olmakla birlikte bu söz konusu borcu talep etmesine rağmen borçlunun bahsi geçen borcu ödeme sevdasında olmamasını ve zorluk çıkarmasını şikâyetle bulunduğu hükümdür. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere önceki hüküm ile hemen hemen aynı nitelik taşımaktadır. Ancak bu hükümde Muhammed ve Mehtabın önceki hükümde alacağı olan 74.970 miktarında olan borcun 69.993 miktarını aldıklarını ve kalan 4.977 kuruş için şikâyetle buldukları anlaşılmaktadır. Tabi ki bu hükümde adı geçen borcun önceki hükümde ki borç ile aynı borç olduğunu kabul edersek bu dediğimiz sonuç çıkmaktadır. Eyüp isimli şahsın ise önceki hükümde bahsi geçen borç miktarını alamayıp bu hükümde tekrardan şikâyetle bulunduğunu kolayca söyleyebiliriz. Çünkü miktar aynı şekilde kayıt altına alınmıştır. Buradan şikâyetle bulunulan bir olayın çözülmemesi halinde tekrardan şikâyet hakkının olduğunu zorlanmadan çıkartabiliriz. Bu hükme ait bir başka husus ise olayın mahalde görülmesi için görevlendirilen memurun Erikli ve Çobanlar isimli mevkiye yolunun eşkiyalar tarafından kesildiği, mal ve eşyasıyla maiyetindeki önemli evrakların yağma edildiği ve dahası bahsi geçen memurun çıplak bir şekilde Konya ya döndüğü bilgilerini içermesidir. Yukarı da Alacak-Verecek davasından ayrı bir şekilde gelişen bu söz konusu olayda yine aynı hükümde yer almıştır.³⁶

³⁵ BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 201/3.

³⁶BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s.205/1.

2.2. Miras İle İlgili Hükümler

Osmanlı miras hukuku hem şer'i hem de örfi hukukun rehberliğinde oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti'nde tüm mülk ve gayrimenkul mallar İslam miras hukuku hükümlerine göre paylaştırılmıştır. Kur'an'ın muhtelif ayetlerinde miras payları tertip edilirken, kalan boşluklar da ikinci ve üçüncü asli kaynaklar olan sünnet ve icma tarafından doldurulmuştur. Bu düzenlemelere göre feraiz olarak da adlandırılan şer'i miras hukukunda üç grup mirasçı vardır. Bunlar "Ashâb'ül Feraiz", "Asabe" ve "Zevi'l-Erhamdır". Her üç grup içinde de kadınlar mirasçı olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷ Bununla birlikte örfi hukukun da yeri ehemmiyet arz etmiştir.

İslam hukuku kaidelerinde Kur'an kaynağını görmekteyiz. Miras konusu da hem İslam hukuku içerisinde hem de Kur'an içerisinde yerini almıştır. Bu konu ile ilgili Kur'an muhtevasında birçok ayet yer almaktadır. Bu ayetlerde Kadın'ın miras hakkı ile ilgili ayetlerde mevcuttur. Örneğin; "Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine anne babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da pay vardır; azından çoğundan, belli pay" ifadesinin geçtiği ayet³⁸ Kadın'ın miras hakkının varlığından söz etmemizin mümkün olduğunu göstermektedir. Yine Kur'an da bulunan "Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe, iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) ikiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da anne babası ona vâris olmuşlarsa annesinin hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa annesinin payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır..." ifadesini içeren ayet³⁹ mirasın hangi usulde taksim yapılacağı ve Kadın'ın mirasta ki yeri konusunda bilgileri içermektedir. Osmanlı hukukunda şer'i kaidelerinde yer aldığını düşünürsek bu bilgilerin Osmanlı Kadın'ı içinde geçerli olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Miras hakkına sahip olan Osmanlı Kadın'ı diğer konularda olduğu gibi miras konusunda da hakkının çiğnendiği durumlarda şikâyet hakkını kullanmıştır. Miras konusu başlı başına Osmanlı tarihi için muazzam bir araştırma konusu niteliği taşımaktadır ve çok geniş bir kapsam arz etmektedir. Yukarıda ki kısa açıklanan bilgi göz önünde tutularak II Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'nin ihtivasında yer alan Miras ile ilgili Kadınların şikâyet hükümlerine geçebiliriz. Genel anlamda hükümlerin içerisinde zorbalık yapıp yalan söyleyerek kişi veyahut kişilerin mülk, mal ve eşyasına müdahalede bulunanlar haddinden fazladır. Bununla alakalı bir hükümde ise yine menfi müdahalelerden bahsedebiliriz. Maraş sakinlerinden olan Âişe ve Elife isimli şahıslara cedlerinden kalan muhtelif mülk, bağ ve bahçenin vakıf gelirleri kendilerine ait iken kendi nesillerinden olmayan Hasan, Yusuf, ve

³⁷S.Gül Akyılmaz, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XI/1-2, 2007, Ankara, s.473.

³⁸Kur'an, Nisâ: 4/7.

³⁹Kur'an, Nisâ: 4/11.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Salih isimli şahısların ortaya çıkıp söz konusu vakıf gelirleri üzerinde haklarının olduklarını söyleyerek yalan beyanlar ile zorbalık yapıp müdahale de bulduklarını şikayet ile bildirdikleri hükümdür. Yukarıda sözünü ettiğimiz menfi müdahalelere örnek teşkil etmektedir. Bu hüküm 1765 yılı Ekim ayının ortalarında, Maraş Valisi'ne ve Maraş Naibi'ne hitaben, yukarıda adı zikr edilen şahısların bahsi geçen vakfın veyahut vakıf gelirlerinin üzerindeki menfi müdahalelerinin önlenmesi yönünde hüküm verilmiştir.⁴⁰

14 hükmün içerisinde yer alan bir hüküm yarım kalmıştır. Yarım kalmasından dolayı tarih atılmayan bu belgede vakıf gelirleri ile ilgili olduğu giriş kısmından anlaşılmaktadır. Ancak yarım olmasından dolayı konu bütünlüğü sağlanamadığından herhangi bir çıkarım yapmak imkânsız hâle gelmektedir. Bu söz konusu hüküm Adana sakinlerinden Rabia kızı Rabia isimli şahsın merhum cediti Halil Bey isimli şahsın mutasarrıf olduğu ve Bancur Mahallesinde bina ettiği Hurmeki Han ismi ile bilinen Mekil Han'ı ve muhtelif mülklerin gelirleri ile ilgili şikâyette bulunduğu hükümdür. Adana ve Maraş eyaletlerine mutasarrıf vezire ve Adana Kadısı'na hitaben yazılmıştır.⁴¹

Aile içerisinde erkeklerle şikâyet bazında eşit haklara sahip olan Kadın, miras konularında hakkını aramak adına bu hukuki süreçte kendisine bir alan bulabilmiştir. Miras konularında bazen tek başına bazen de erkeklerle birlikte veyahut birçok kadın ile birlikte şikâyetlerini sunabilmekteydi. Maraş sakinlerinden olan ve hükümden anladığımız kadarıyla kardeş olan el-Hac Hüseyin isimli şahıs ile Hatice isimli şahıs annelerine dedelerinden kalan mirastaki mal, eşya ve akçelere yine anneleri vefat ettikten sonra dayıları Hasan Efendi tarafından haksız bir şekilde el konulduğunu, hissesine düşene kanaat etmediğini ve bu bağlamda dayılarından kendi hisselerine düşen mirası talep ettiklerinde türlü bahane ile vermekte zorluk çıkarttığını şikâyette bulunmuşlardır. Bu hüküm m.1766 yılı Mart ayının sonlarında, Adana-Maraş eyaletleri mutasarrıfına ve Maraş Naibine hitaben, yukarıda bahsi geçen ve mağdur durumda bırakılan şahıslara söz konusu mirasın içerisinde olan mal, eşya ve akçelerin tamamen tahsili yönünde yazılmıştır.⁴²

Kadın şikâyetlerinin bazen sosyal alanda savunmasız kalmaları sonucu muhtelif kişi veyahut kişilerce özel hayatlarına, özel mülklerine, mallarına müdahalelerin olduğunu ve bu savunmasızlığın getirdiği sonuç olarak ortaya çıktığını görmekteyiz.Şu an inceleyeceğimiz hükümde ise; İstanbul sakinlerinden Hafize isimli şahsın Maraş sakinlerinden zevci Haydar Efendi'nin vefat etmesinden mütevellit mal ve eşyasının kendisine ve kızı Zeliha isimli şahsa intikal ettiğini, ancak ecaniblerden⁴³ Debbâğ Hacı Ahmed, Ebubekir ve Muslu isimli

⁴⁰BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 34/2.

⁴¹BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 112/3.

⁴²BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s. 114/2.

⁴³Yabancılar, başka memleketlere mensûb olanlar. Bk. Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, 2008, Ankara, s.201.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

şahısların söz konusu eşya ve malı zabt ve yağma ettiklerini, ve hâlâ zevci olan Çukadar Abdurrahman isimli şahsı ise bu mal ve eşyanın tahsili noktasında vekil tayin ettiğini belirten bir şikâyet yazdığını görmekteyiz. Hükümden de anlaşılacağı üzere ilk eşi olan ve vefat eden Haydar Efendi'den kalan mirası gayri meşru şekilde müdahale eden kişilerden alınmasını ve bu mirasında şu anki zevci olan ve vekil tayin ettiği Çukadar Abdurrahman isimli şahsa verilmesini istemektedir. Kadının alacağı tahsili noktasında vekil tayin edebildiği yargısına kolaylıkla ulaşılabilir. 1767 yılı Ağustos ayının başlarında, Adana-Maraş eyaletlerine mutasarrıf olan vezire ve Maraş Kazası Naibine hitaben, müteveffadan adı geçen şahıslara intikal eden ve yine yukarıda isimleri zikr olunan şahıslar tarafından gasp edilen mal ve eşyanın hakkı olan şahsa verilmesi yönünde hüküm verilmiştir.⁴⁴ Miras şüphesiz kadim tarih boyunca Aile içerisinde ve toplum nezdinde ve dahi hala günümüzde çetin mücadelelerin sürdüğü bir alan olma niteliğini taşımaktadır. Miras konusu Ahkâm defterlerinde sıklıkla karşılana gelen konuların arasında olmuştur. Aile içerisinde mücadele edilen ve hatta bazen çatışmalar, müdahaleler noktasına gelen bu konu şikâyetlerin ekseriyetini oluşturmaktadır. Seyyid Mehmed ile Kız kardeşleri Fatma ve Asiye isimli şahısların, babaları Muhammed'in validesi Raziye İsimli şahsın vefat etmesinden dolayı geriye kalan yüz kese akçenin babaları Muhammed'e intikal ettiğini ancak babalarının validesi olan ve vefat eden Raziye isimli şahsın kardeşi, babalarının ise dayısı olan Hacı Abdullah isimli şahsın bu malı babalarına vermek üzere emanet aldığını ancak babalarının vefat etmesinden dolayı aslında kendi hakları olan söz konusu akçenin dayılarında kaldığını dahası müteveffa babalarının dayısı olan Hacı Abdullah isimli şahsında vefat etmesi sonucunda Ayıntab'da ikamet eden ve müteveffa Hacı Abdullah'ın oğlu ve müteveffa babalarının dayı oğlu olan el-Hac Mehmed'in söz konusu akçeyi aldığını ve bu kişiden talep edildiğinde ise vermekte türlü bahaneler öne sürüp akçeyi vermek sevdasında olmadığını şikâyette bulunmuşlardır. Bu hükümde görüldüğü üzere erkek kardeş ile kız kardeşler birlikte şikâyette bulunmuşlar ve hak aranan zeminde eşit şartlarda yer almışlardır. Kadın, üzerine hak olan mirası yine üzerine hak olan şikâyet hakkı ile talep edebilmektedir.⁴⁵

2.3. Darp-Cinayet İle İlgili Hükümler

Geçtiğimiz bölümlerde sıklıkla ifade ettiğimiz üzere Osmanlı Devleti hukuk sistemi şer'i hukuk ve örfi hukuk olarak şekillenmiş ve bu iki kavram etrafında kendi yapısını oluşturmuştur. Bu yüzden Osmanlı Hukuku ile İslam Hukukunun birçok yerde kesişmesi ve aynı yolda devam etmesi tabii bir durumdur. Geniş bir alanı konu alması tabiatında olan hukuk sisteminin ağır suçlar kategorisine giren cinayet ve darp ile ilgili kaideleri de mevcuttur. Osmanlı Devletinde darp etme ve cinayet olaylarına radikal yaptırımlara rağmen rastlamaktayız. İslam hukukunda adam öldürme ve yaralama suçları için kısas uygulanır iken organ kesme ve yaralamalarda diyet uygulandığını görmekteyiz.⁴⁶ Tabi ki konumuz itibarıyla

⁴⁴ BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s.127/2.

⁴⁵BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s.166/5.

⁴⁶Erol Özbilgen, Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniyye, İz Yayıncılık, 2010, İstanbul, s.225.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

hükümlere bakarak suçlara hangi cezaların verildiği noktasında yorumlar yapmak güç olsa gerek. Malum hükümler şikâyetleri barındırır ve şikâyet karşısında verilen hükmü içerir. Bu hüküm ise şikâyet edilen olayın yaptırımını veyahut son mahkeme kararı değildir. Burada sadece konuya genel mahiyette bir giriş yapılarak hüküm değerlendirmelerine zemin hazırlanmaktadır.

Ayrıca Osmanlı Devletinde şahıslara karşı işlenen suçlar, hayata ve vücut bütünlüğüne karşı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilk ifade ettiğimiz hayata karşı suçlar; adam öldürme suçlarıdır ve kasten (amden), kastın aşılması (şibhü'l-amd) suretiyle ve taksirle adam öldürme (hataen katl) şeklinde üçe ayrılmıştır. İkinci olarak ifade ettiğimiz Vücut bütünlüğüne yönelik suçlar; kasten yaralama suçu, taksirle yaralama, kastın aşılması suretiyle yaralama olarak üçe ayrılmaktadır.⁴⁷ II Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde söz konusu tarih ve sayfa aralığında bulunan 14 kadın muhtevalı hükümden iki tanesi bu bahsi geçen olaylar ile ilgilidir ve Kadın şikâyetleridir.

Hükümler her ne kadar bize o dönemin muhtelif alanlarında yorumlar yapmamıza imkân sağlasa da aslında çok özet şekilde kayıt altına alınmasından dolayı yorumlarımızı daha sınırlı ve daha dikkatli bir şekilde yapmamıza neden olmaktadır. Örneğin bir cinayet hükmünde sadece şikâyette bulunanların isimleri, cinayeti kimin veyahut kimlerin yaptıklarının isimleri ve maktul olan şahısın ismi yer almaktadır. Olayın niçin meydana geldiği noktasında pek izah görmemekteyiz. İstisnalar var mı? Evet bazen olayın niçin meydana geldiği noktasında izah yapılmaktadır. En azından değerlendirmesini yaptığımız iki *Cinayet-Darp* hükmü için söyleyecek olursak bu istisna ile karşılaşmamaktayız. m.1767 yılı Eylül ayının sonlarında, Maraş-Rakka valilerine ve Şure, Kâhta, Ruha, Birecik kadılarına hitaben yazılan bir hükümde El-Hac İbrahim ile Fatma isimli şahıslar mirasçıları Ömer isimli şahısın Şure Kazası sakinlerinden Murtaza, Hakvirdi Yusuf, Şaban, Mustafa, Cebrail oğlu Hasan ve Hacı Şaban isimli şahıslar tarafından öldürüldüğünü ve hâlâ davalarının görülmediğini şikâyette bulunmuşlardır. Bu olayın sonucunda yukarıda zikr edilen makamlara bahsi geçen olayın mahalde şer'an görülmesi yönünde hüküm verilmiştir.⁴⁸ Görüldüğü üzere olay gayet özet şekilde kayıt altına alınmıştır. Olayların özet şekilde kayıt altına alınmasının birçok sebebi mevcuttur fakat şikâyet fazlalığını da bu sebeplerin arasına ekleyebiliriz. Şikâyet sonrasında doğal olarak hukuki süreçte olayların temeline inildiği de bir gerçektir.

Cinayet ve darp olaylarına defterdeki diğer hükümlerde -kadın harici hükümlerde-fazlaca rastlamaktayız. Bu bazen yol kesme olarak, bazen de meskeni basma şeklinde kendisini göstermektedir. Olaylar bazen cinayetle sonuçlanır iken bazıları ise yaralama ile sonuçlanmaktadır. Bu olaylarda kullanılan suç aletlerinin başında Kılıç gibi kesici aletler ile Piştov silahını görmekteyiz. Suçu işleyenlerin muhtelif hükümlerde suça maruz kalanlar

⁴⁷Özen Tok, "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralanma ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)" Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/22, 2007, Kayseri, s.328.

⁴⁸BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s.131/2.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

üzerinde uzuvlar kestiğini de şahit olmaktayız. Ayıntab sakinlerinden Emine isimli şahısın Mustafa isimli oğluna yapılan bu izaha örnek teşkil edebilir. Mustafa isimli şahısın Cabir oğlu Bekir, Kara Halil oğlu Mustafa, adamları Tat Ahmed, Deli Ahmed ve yine Berce Karyesi sakinlerinden Hacı Hasan oğlu İsmail ve İbrahim isimli şahıslar tarafından yolunun kesilip yüzünün ve kulağının darp edilip piştov kurşunu ile sol böğründen yaraladıklarını öğrenmekteyiz. Ayıntab sakinlerinden Emine isimli şahıs oğlu olan Mustafa'ya bu saldırıyı yapanları şikâyet etmiştir. m.1768 yılı Eylül ayının başlarında söz konusunun olayın kanun gereğince çözülmesi yönünde hüküm verilmiştir.⁴⁹

2.4. Nafaka İle İlgili Hükümler

Lügatlarda nafaka kelimesi “harcamak, tüketmek” anlamındaki infâk masdarından türetilmiş olup “azık, ihtiyaçların karşılanması maksadıyla harcanan para vb. maddî değerler” manasına gelmektedir.⁵⁰ İslâm hukukçularına göre erkeğin nafaka mükellefligi evlilik akdinden itibaren başlar. Ancak evlilik sonrasında ise evliliğin bozulma nedenine göre iddet⁵¹ süresince nafaka ödeyip ödemeyeceği konusunda ihtilafli yaklaşımlar bulunmaktadır. Lakin Nafaka ile ilgili genel kabul edilir yaklaşım Evlilik akdinin yapılmasından itibaren kocanın zevcesinin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli görülen bütün yiyecek maddelerini, iaşesini temin etmek zorunda olmasını ifade eden görüştür. Kadınların açtıkları nafaka davalarının evlilik hali devam ederken açılabilirdiği gibi boşanma, şiddetli geçimsizlik, terk, ölüm ve gaiplik ve üzerine ikinci eş getirilmesi gibi sebepler olarak çeşitlilik arz ettiği görülmektedir.⁵² Maraş Ahkâm Defterlerinde şikâyet kaydı tutulan ve Kadınlar tarafından şikâyet edilen konular arasında yer alır.14 Hükümün içerisinde tek nafaka ile ilgili şikâyet 34/3 kodu ile ifade ettiğimiz hükümdür. El-Hac Osman kızı olan Fatma isimli şahıs zevcesi Mehmed oğlu Mahmud Efendiyi senelik ödemesi gerekli olan otuzar akçe nafakasını ödemediğini şikâyette bulunduğu ve dergâh-ı muâllam kapucubaşlarından Hasan dâm-ı mecdûhunun şatırı⁵³ olan Mehmed isimli şahısı ise vekil tayin ettiğini belirttiği hükümdür. m.1765 yılı Ekim ayı sonlarında, Maraş Valisine ve Maraş Kazası Naibine hitaben, zevcinin

⁴⁹BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s.164/2.

⁵⁰Celal Erbay, “Nafaka”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, 2006, Ankara, s.282.

⁵¹Kadının boşanma veya ölüm sebebiyle muayyen bir müddet zarfında evlenememesi yerinde kullanılır bir tâbirdir. ölümden dört ay on gün (yüz otuz gün), boşanmada üç ay on gün (yüz gün) beklenir. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, M.E.B, 1993, İstanbul, s36.

⁵²Abdullah Aydoğan, Maraş Şer'iyeye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü Ve Dağılması, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail Altınöz, 2016, Kahramanmaraş, s.98.

⁵³Sarayın dış hizmetinde bulunup padişahların maiyetinde peyklere benzer vazife gören bir sınıf. Dibâdan elbise giyerler, murassa kuşak sararlardı. Başlarında serpuş olarak sorguçlu altın veya altın yaldızlı tas bulunurdu. Merasimlerde hükümdarların rikâbında ve solakların önünde yürürlerdi. Vazifeleri peykerle aynı olan şatırlık XVII. Yüzyılın ortalarına doğru kaldırılmış, 1666 da ihya olunmuş, II. Süleyman tarafından tekrar ilga edilmiş, 1706 da III. Ahmed tarafından tekrar kurulmuştur. XVII. Yüzyılda mevcutları yirmi, XVIII. Yüzyılda on iki idi. Bundan başka, vezirlerin kapı halkı arasında Şatır isimli vazifelilerde bulunurdu. Bunlar, bilhassa sefer zamanında kullanılırlardı. Bk. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, Enderun Kitabevi, 1986, İstanbul, s.321

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

zimmetinde olan toplu nafaka miktarının tahsili ve adı geçen vekile verilmesi ve kanun gereğince olayın görülmesi yönünde hüküm verilmiştir.⁵⁴ Bu hükümde Osmanlı Sosyal hayatında boşanmaların yaşandığını, nafaka ödemesi için verilen kararın geri dönüşünde aksaklıkların yaşandığını söyleyebiliriz. Lakin boşanma olaylarının ne sıklıkta olduğunu ve hangi sebeplerden boşanmaların yaşandığını veyahut nafaka ödemelerinin genelinde bir sorunun varlığından söz etmek sadece bu hükme bakarak varılacak sonuçlar değildir.

Sonuç

Osmanlı Devleti adalet anlayışı ile hükmettiği topraklarda yaşayan muhtelif unsurlara karşı devlet olmanın gereğini yerine getirmeye çalışmış ve otoritesini en uç noktalara kadar götürmeyi ülkü edinmiştir. Bunun için hukuki zeminleri bürokratik ağ içerisinde oluşturmuştur. Bu oluşturulan zeminin kaideleri yine devlet eliyle topluma karşı bir mükellefiyet olgusunun zuhur etmesine sebebiyet vermiştir. İşte bu mükellefiyet duygusu Devlet sınırları içerisinde Daire-i Adâlet anlayışının uygulanmasını elzem kılmıştır. Bu anlayış Adalet mefhumunu yönetimin merkezine koyan ve sağlıklı bir şekilde pratikte uygulandığında bu söz konusu sağlıklı hâlin Devlet'in diğer organlarına da sirayet edeceğini öngören veyahut izah eden bir anlayıştı. Bu anlayış aslında Osmanlı Yönetim Anlayışının temel parametresini oluşturur. Bu söz konusu yaklaşım ancak iyi bir bürokrasi, takip, kayıt ve otorite ile sağlanabilirdi.

Adalet ile hükmetmek adına vücuda getirilen sistemlerden biri de Ahkâm Defterleri adı ile oluşturulan ve eyaletlere göre tanzim edilen reayanın şikâyetlerinin muhatap alındığı sistemdi. Sağlam bir bürokrasi ağı ile devlet işlerini kayıt altına almaya büyük ehemmiyet gösteren Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan topluluklara veyahut bireylere karşı da bu kayıt işlemini uygulamış ve yukarıda adı geçen defterler ile şikâyetlere çözüm üretmek noktasında gayret göstermiştir. Bu defterlerin muhtevasında standart bazı kaidelerin çerçevesinde kaydı tutulan hükümler mevcuttu. Bu hükümlerin ihtivasında şikâyet edenin şikâyetinde bulunduğu mevzusu ve bu şikâyet hakkında verilen hüküm vardır. Şikâyetinde bulunanlar ise bazen ahaliden bir kişi veyahut ahaliden belli bir zümre, tüccar taifesi, tımar sakinleri, kadılar, gayrimüslimler, kadın-erkek fark etmeksizin şikâyet hakkına sahip olan herkes idi. Lakin bu şikâyetinde bulunanların arasında yer alan Kadın şikâyetlerinin varlığı XX. Yüzyıl başlarından günümüze kadar gelişmiş toplumların yasa kitaplarının içerisinde ki kanun maddelerinde bir hak arama mücadelesinde olan kadınların, Osmanlı Devletinde şikâyet hakkının varlığından söz edilmesi Kadın Hakları için ehemmiyet arz eden bir durumdur. Kadınlar kendilerine verilen bu hakkı kullanmaktan hiç çekinmeyerek hukuki süreçte yerini almıştır.

Bu Kadın şikâyetlerine Osmanlı da var olan ve yukarıda defâat ile zikr etmiş olduğumuz Ahkâm Defterlerinden ulaşabiliriz. Bu defterlerde yer alan Kadın hükümleri

⁵⁴BOA, *Maraş Ahkâm*, nr. 2, s.34/3.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Kadınların şikâyetlerinin konusu ve tarihi ile ilgili bizlere bilgiler vermektedir. Bu defterlerden Maraş Ahkâm Defterleri de tanzim edilen Eyalet Defterleri arasında yerini almıştır. 6 adet bulunan bu defterlerden II numaralı Defterde 1-212 sayfa aralığında bulunan ve (1765-1775) yıllarını kapsayan 14 Kadın hükmü mevcuttur. Bu hükümler Maraş'a gönderilen hüküm kategorisinde olup Kadınların içtimai ve iktisadi hayat içerisindeki yeri hakkında bize bilgiler sunmaktadır. Özellikle Kadının alacak verecek anlamında borç alıp verebilmesi ve bunun sonucunda ise haksızlığa maruz kaldığında kendisine hukuki bir zeminde yer bulması iktisadi hayat içerisinde ki önemini, miras konularında şikâyet ederek hak araması ve cinayet-darp-nafaka gibi konularda şikâyet hakkının olması içtimai alanda da faal olduğunu ve bu menfî durumlara karşı bir reaksiyon hakkının mevcudiyetini göstermektedir.

Bu belgeler ana kaynak niteliği taşımakla birlikte bizlere o dönemin siyasi, hukuki, içtimai ve iktisadi yapısı hakkında yorumlar yapmamıza vesile olmaktadır. Hükümler şikâyeti içermekle birlikte söz konusu şikâyetin hukuki süreç içerisinde nasıl bir karara bağlandığını, suçlu ve suçsuz tarafın belirlendiğini, şikâyet edenin şikâyetinin ne derece de kabul edilip muhakeme edildiğini bu belgelerden öğrenemeyiz. Bu belgeler sadece şikâyet edeni, şikâyet konusunu, hükmün hangi makama ve hangi tarihte gönderildiğini belirten kayıt defterleridir. Fakat şikâyetlerin defterlerde fazla yer tutması, defterlerin geniş bir tarih aralığını kapsamaması ve bu defterlere o dönemde rağbetin çok olması hukuki sürecin adalet noktasında doğru kararlar verdiğinin bir delili olarak kabul edilebilir.

Kaynakça

Ana Kaynaklar

BOA, Maraş Ahkâm, nr. 2, s.1-212

Kitaplar

DEVELİOĞLU, Ferit, 2008, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara

FAROQHI, Suraiya, 2003, Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak, çev. Gül Çağalı Güven&Özgür Türesay, Yapı Kredi yayınları, İstanbul

KUR'ÂN-I KERİM (Açıklamalı Meâli), Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, Ankara

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., 1994, Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, İstanbul

ÖZBİLGİN, Erol, 2010, Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniyye, İz Yayıncılık, İstanbul

PAKALIN, Mehmet Zeki, 1993, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, M.E.B, İstanbul

SARICAOĞLU, 2001, Fikret, Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789), Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları, İstanbul

SERTOĞLU, Midhat, 1986, Osmanlı Tarih Lügati, Enderun Kitabevi, İstanbul

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, 1988, Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Makale ve Tezler

AKYILMAZ, S. Gül, 2007, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XI/1-2, Ankara, s.471-502.

ALPARSLAN, Ali, 1994, "Divani", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IX, Ankara, s. 445-446

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

AYDOĞAN, Abdullah, 2016, Maraş Şer'iyeye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü Ve Dağılması, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail Altınöz, Kahramanmaraş

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2010, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 108, İstanbul

ÇETİN, Atilla, 1984, "Osmanlı Arşivciliğine Toplu Bir Bakış", Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XXXIII/2, Ankara, s. 53-65

DULUM, Sibel, 2006, Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir

EMECEN, M. Feridun, 2005, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mîrî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahâm-ı Şikâyet", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, III/5, İstanbul, s.107-139

ERBAY, Celal, (2006), "Nafaka", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, Ankara, s.282-285

GERBER, Haim, 1980, "Social and Economic Position of Women in the an Otoman City, Bursa, 1600-1700", IJMES, XII/3, Cambridge, p.231-244

GÜNAY, Ramazan, 2013, "Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkâm Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/17, Isparta, s.9-30

İNALCIK, Halil, 1988, "Şikâyet Hakkı: 'Arz-i hâl ve 'Arz-i Mahzar'lar", Osmanlı Araştırmaları, VI/7-8, İstanbul, s.33-54.

OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU, 2012, "Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Teb'asının Şikâyetleri", AUHFD, LXI/1, Ankara, s.175-206

ÖZEL, Ahmet, (1988), "Ahkâm", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, Ankara, s.550-551

SOLAK, İbrahim - UYSAL, Zeynep, 2016, "Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)", Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (06-08 Mayıs 2016), Sempozyum Bildiriler Kitabı, Konya, s.991-1004

ŞİMŞİR, Nahide, 1994, "Ahkâm Defterlerinin Tarihi Kıymeti ve 107 No'lu Anadolu Ahkâm Defterinde ki İzmir İle İlgili Hükümler", E.Ü. Tarih İncelemeleri Dergisi, IX/9, İzmir, s.357-390

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

TEKİN, Saadet, 2010, “Osmanlı’da Kadın ve Kadın Hapishaneleri”, Tarih Araştırmaları Dergisi, XXIX/47, Ankara, s.83-102

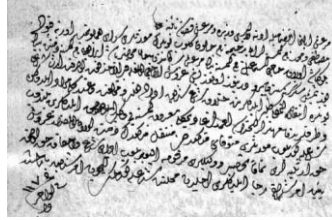
TOK, Özen, 2007, “Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralanma ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)” Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/22, Kayseri, s.327-347

ÜZÜM, İlyas, 1998, “Hüküm”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVIII, Ankara, s.464-466

YANCI, Ülkü, 2016, “Batılıların Gözünde Osmanlı Kadını İmajı Üzerine Bir Değerlendirme”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, III/23, İstanbul, s.381-396

Ekler:

Ek 1: II Numaralı Maraş Ahkâm Defterinden Örnek Hükümler: s. 80/2

Ek 2: II Numaralı Maraş Ahkâm Defterinden Örnek Hükümler: s. 127/2

